

Hagyományos halászat az Ung-vidéken¹

Az archaikus halászeszközökkel való halfogas az Ung-vidéken (az egykori Nagykaposi járás nagyobbik részének zömében ma is magyar lakossága, valamint néhány, a Latorcár „érintő” Felső-Bodroközi község: Kaponya, Lelesz, Pólya, Zétény) többnyire ma is élő hagyomány. Az Ung—Laborc—Latorca vízinek az Ung-vidéken átfolyó szakaszát későn csapolták le, gyakorlatilag csak az 1960-as évek elején láttak hozzá. A szabályozás ugyan „levágta” a korábbi *langókat* (kanyarulatokat, mélyedéseket), de ezek holt-ágak formájában ma is szolgálják a halászsokat. Ugyanakkor a mederregyenesítés megcsappantotta a folyó-vízi halállományt. Ahogy az öreg halászok mondják: „a víz elviszi a halat”, így a korábbi „nagy fogások” már csak a halászok emlékezetében élnek. Az ősi halászsztón azonban ma is hatja az embereket, bár egyre kevésbé biznak abban, hogy egyszer még eljön a „nagy fogás”.

Az ősi halászszerzők közül a *szigony* az, mely minden bizonnyal a legelső halfogó eszközök közé tartozik. Kezdetben volt az „egyágú”, másképpen *dárdaszigony*, amelyből fokozatosan kifejlődtek a több-ágú szigonyok, így Szirénfalván tudunk tizágú szigonyról is. A szigony kovácsoltvasból készül, azaz *vász-
szája* vagy egyirányba, vagy áganként felváltva hol az egyik, hol a másik irányba hajlott, hogy a megszűrt hal biztosabban megakadjon rajta. A szigonyt elkészítés után három-négy méteres rúdra erősítik.

A *szűrő*, tehát *szigonyos halászat* egyik alapkövetelménye a tiszta, csendes víz és a sötét. Éjnek idején a halak ugyanis „kijárnak a partra hűsölni”. A szigonyozáshoz három halászra van szükség, ahol mindenkinek megvan a maga feladata. Egyik a *hajtó* (ladik hajtó), akinek oly csendesen kell eveznie, hogy egy-egy evezőmerítés után a víz a legkisebb hangot se adja. A másik halász a *világító*, aki elől, a ladik orrában ül, s *láklyával* (égő rongy, szalmacsomó, később petróleumlámpa) világít. A fénynek két szerepe is van: egyrészt odacsalta a szunnyadó halat, másrészt a harmadik halász, a *szűrő* (aki szigonygal a kezében készen áll) előtt megvilágítja a vizet. A szigony rúdja rá kötelei erősítenek arra az esetre, hogy ha meg kell vinni a „prédával”. Ilyenkor a szigonyt utána eresztik a halnak, s ily módon fászsztják. Végül egy „horgos” segítségével beemelik a ladikba.

A csicserei halászok zavaros vízben, „kérésjáráskor” is szigonyoztak, kihasználván az ilyenkor fokozott halmozgást.

A szigonyos halászatot üzték a Latorcán éppúgy, mint az Ungon vagy Laborcán.

A *tapogató*s halászat eszköze a *tapogatókás*, „*borítókas*”, vagy egyszerűen csak *kas*, illetve *tapogató*. Egykor „rakatya vesszőből” (fűzavessző), később nádából (1. kép) készítették. Alapja a felső, lécből készült *ráma*, melybe lyukakat fúrnak, belehelyezik a nádszalakat. Ezután a ráma alatti részt háncsral, lejebb pedig több sorban, drótfonattal megerősítik. Magasságát az szabja meg, hogy a halász behajolva elérje a vizet.

Halásznak vele csoportban is, ilyenkor egymás mellé állva haladnak előre, miközben felváltva, rézsütosan vízbenyomják, illetve felemelik a tapogatót. Ha a tapogatóra hal kerül, ezt a halász úgy veszi észre, hogy az „megcsörinti” a kas falát. Úgy mondják, hogy „megszalad a hal a kasha”.

A csicseriek a faluhoz közel eső Udacon „kaszókat”, míg a szirénfalviak a „falu alatt folyó” Szirénhen. De „tapogatóznak” a bési, zétényi latorcai halászok csakúgy, mint a mokesakeresziek, ahol főként a cigányokat tartották tapogatós halászsoknak. Ezek főleg árvizkor lábultak a réti „töcsák”-ban. A tapogatós halászhoz egyébként is állóvíz volt szükséges, mely nem ért térdnél feljebb.

A Laborc mentén *Deregyéből*, *Vajánból*, *Iskéből*, *Nagyráskáról* és *Abaráról* (ahol *borítókas*nak hívták a tapogatót) halásztak ezzel az alkalmi eszközzel.

A szakirodalomban szereplő ághegyhalót vagy lesóhalót a Felső-Tisza vidékéről *teszivesszi* néven ismerik. Az Ung-vidéken is így hívják leggyakrabban, vagy egyszerűen *teszinek*. Vagy, pl. Csicsereben *emelőhalónak*. A szetszám lényege, hogy az ívben meghajlitott két *kávát* (vázat), miután egymás fölé helyezték, metszéspontjukban rögzítik. Ugyanide erősítik a négy-öt méter hosszú *emelőrudat* (2. kép). A kávák végehez kötözik a négyzet alakú, zsákszerű (öblű) hálót. A *teszivel* való *merítőhalászat* általában áradás idején, tehát zavaros vízben úzik. Esetleg keresnek olyan helyet, „ahol járása van a halnak”, s ott is próbálkoznak. A tesziszés tulajdonképpen bizonytalan és unalmas formája a halászatnak (legalábbis adatközlőim, azaz az öreg halászok szerint), mivel itt a halász „nem él a hallal”. A vízbemártott tesziz mozdulatlanul hagyja a halász néhány percig, majd időközönként „raemel”. Ha szerencséje van, akár több hal is bekerülhet hálójába, ha nincs, akkor egész nap emelgetheti a nem éppen könnyű, hálóval felszerelt emelőrudat. A partron haladó tesziszéssel (Mokesakerész, Vaján, Deregyény, Csicsere, Abara) szemben néhol a hálót ágásra helyezik, s helyhezköve halásznak vele, például Szirénfalván, Bésben, Zétényben.

A *rekesztőhalászat* egyik régi eszköze a *vasa*. Korábban vesszőből, később madzagból kötötték, de ma már aprószemű drótból is készítik. Maga a hálókötés hosszadalmas és aprólékos, sok türelmet igénylő

¹A cikkben szereplő képek megtalálhatók a Honismeret 1987. 1. számának 63. oldalán lévő térképen (Szerk.)

munka, amit a halász általában a hosszú téli estéken végez. Ha megkötötte a hálóját, elkészíti a *kávákat* (a varsa vázát), melyeket kör alakban meghajlít, majd ráerősíti a hálót. Az első, bevezető hálórészt, azaz a varsa *szárnyékát* (3. kép) rögzíti az első kávához, ennek mentén úszik be a hal a varsába, ahonnan nincs visszaút. Ha bekerült a tölcészerű *versíken*, *verklín* a varsa szívébe, a keskeny nyílás a madzag rugalmassága miatt összehúzódik és önműködően elzáródik. Régebben *egy* (ez volt a legkevésbé biztos, mivel ebből a hal még visszatalálhatott), később *kettő*, de helyenként (pl. Bésben, Szirénfalván, Leleszen, Bolyban Csicszerben, Deregyőben) *három verklís* (*versíkes, fiókos bejárátú*) varsát használtak.

Csonka Lajosnak, a közelmúltban elhunyt „Latorca-parti remetének”, aki életéből egy negyedszázadot a Latorca által körbezárt egyik szigeten töltött, s aki a varsás halászat legjobb szakértője volt a Latorca holtágain, olykor nyolcvan varsája is lapult a víz alatt. A nagyobb esély reményében azzal is megpróbálkozott, hogy két varsát egymásnak „háttal” állított, hogy „két ódarrul mehessen bele a hal”.

Manapság a halászember rájött arra, hogy a hálót helyettesítheti más, készen kapható anyaggal. Így szívesen használja a kisszemű, ún. „csirke-drótt”-ot (4. kép). Levágja a szükséges méretet, a drótkávákhoz köti, majd az elejére *szárnyékot*, a végére pedig *varsakarót* erősít. Ez tulajdonképpen az ún. *dobvarsa*, melyet azonban itt egyszerűen varsa néven használnak.

Ami az egykori **horgos halászatot** illeti, általában az *egyes* és *kettes* horgot használtak, melyek annak idején kovácsoltvasból készültek, és „files horognak” neveztek. Ezekkel kétféle módon, *pedzővel*, vagy *fenekesre* állítva halásztak. *Potykára* (ponty) és más fehér halra egyes horoggal és növényi csalétekkel, a ragadozókra (süllő, harcsa, csuka) kettes vagy hármashorogot használtak. Csalétekként kishalat, földgilisztát, húsdarabokat, békát, csikot tettek.

A horgos halászat másik formáját, az *átkötő* (átkötő) horgászatot a szirénfalviak egykor a szegedi halásztoktól tanulták, akik nyár idején eljutottak egészen a szirénfalvi határig. Az átkötő horgászat alapelve, hogy egy huzalt feszítenek ki a két part között, s a huzalra egymástól kb. méterenként másfél-kétméteres, végeiken horgokkal ellátott zsinórt erősítenek, melyekre felváltva különféle csalétket (kishal, kukorica-

Jégről való halászat a Latorcán: a lék kivágása után vízbe helyezik a varsaszákot

Nagy Sándor bési öreghalász a nyári szákkal

A tizenkétkávás szirénfalvi hálóvarsa kifeszítve

szem, földgiliszta, tésza, béka, tésztamassza, csik stb.) akasztanak (Szirénfalva, Nagyráska, Iske). A bécsiek a huzal végére „pergőt” (csengő) kötnek, amely jelzi, ha valamelyik horogra hal akad.

A **hajtóhalászat** leggyakoribb, általánosan ismert formája a téli évszakhoz kapcsolódik. Miután befagyott a víz, a halászok megpróbálnak **jégről halászni**. A **jégről halászathoz**, **jég alatti halászathoz** a téli vasasszákot használják, amely tulajdonképpen a **nyári szák** (5. kép), de a jégről való halászathoz súlyokkal, vasnehezékekkel látják el, melyeket a **száklábakra** (kávákra) erősítenek, hogy a szákot lehúzzák a víz felé (6. kép). Ezenkívül a száklábak „hátsó”, a halászhoz közelebb lévő végei rövidebbek, mert ha a melső végekkel egyformák volnának, akkor emeléskor a hal kiborulna belőle. A száklábak közt keresztben fut a három-négysoros **régye** (párhuzamos fonalak egymás fölött), s ennek metszéspontjához van erősítve az **érfonal**, vagy másképpen **lesőzsinór**, amely a pedző szerepét látja el. A száklábak metszéspontjához erősítik a **húzókötelet**, amelyre, miután a halász vízbe eresztette a szerszámot, ráül (7. kép). Az érfonal felső végét pedig egy kis deszkalapra erősítve maga mellé szúrja a jégbe. Ha a hal nekiütközik a régyének (ez azt jelenti, hogy a szák fölé úszott), ekkor az érfonal megfeszül és meghajtja a jégbe rögzített léclapot, mire a halász hirtelen „räemel”, s kihúzza a szákot. A jégről való halászat az a csoportos halászati mód, amely a legtöbb embert kívánja. Itt is megvan mindenkinek a maga feladata. „Ha valaki megfújta a sipot, hogy halászat lesz, akkor szedődtek a **baltások**, a **rudások**, meg a **halászok**, és mentek halászni”. Attól függően, hol milyen érdeklődés volt, a feladatok megoszlottak. Míg Szirénfalván mindhárom beosztást külön ember látta el, Csicserbén a **lyukvágók** (baltások) és a **rudások** feladatát összekapcsolták. Mondván, így kevesebb felé kell a halat osztani: ugyanis, közös halászatról lévén szó, a szákmány is közös.

Amikor a halászok megérkeznek a kiválasztott helyre, először **leket**, **véket** vágnak a jégben, általában a folyó teljes szélességében. Ezt azért, hogy teljesen keresztülzárják a vizet. A jeget nyújtott téglalap hosszúságban vágják olyan széles sávban, hogy a vasasszák beférjen. Ha kevesebben vannak a halászok (értsd **szakosok**, mivel halászoknak csak ezek számítanak, szemben a baltásokkal, hajtókkal, akik alkalmi segítők, általában sógorok, komák stb.), akkor a fennmaradó partig terjedő részt egy gyalomhálóval lezárják. Ezután a **baltások** és **hajtók** „felmennek” két-háromszáz métert a folyón, s hozzákezdnek a lyukak vágásához: úgy, hogy minden halász mögött van egy baltás és egy hajtó. A baltás feladata, hogy lyukat vágjon a jégbe, melybe aztán a rudas behelyezi nyolc-tíz méteres rúdját, amivel felkavarja a vizet és a nyugvó halakat a már közben elhelyezkedő halászok irányába hajtja. A lyukakkal való hajtást mintegy ötméterenként végzik, tehát egy-egy baltásnak igen sok lyukat kell kivágnia, mire eléri a halászok vonalát. A szákmánytól függően ezt a műveletet annyiszor ismétlik meg naponta, míg idejükből és erejükből telik.

Derengyői Varga László

Rudik János nagyráskai öreghalász, az átkötő horgászat „nagy mestere” a Labor egyik holtágán (A szerző felvételei)

KULTURÁLIS ÉRTÉKEK A KÖNYVÉRTÉKÁBAN

*A könyvtári berendezésektől
a magyar és idegen nyelvű
könyvek és műsoros kazetták
választékán túl itt
videokazettát is talál*

A KÖNYVÉRT ÉRTÉKE A KÖNYVÉRTÉKA

(Bp. V., Honvéd u. 5.)
Telefon: 327-357, 316-350

Nyitvatartási idő:
Hétfőtől péntekig 9—17 óráig
szombaton zárva

KÖNYVÉRTÉKESÍTŐ
VÁLLALAT

A Központi Antikvárium segít
Önnek abban, hogy lakóhelyét,
szűkebb pátriáját megismerhesse!

*Kívánságára
az Ön által keresett
köteteket előjegyezzük*

VÁSÁROLUNK HELYTÖRTÉNETI, HONISMERETI

művészeti könyveket, idegen nyelvű könyveket és sorozatokat, metszete-
ket, lexikonokat, tudományos kézikönyveket és más értékesíthető kiadvá-
nyokat.

Nagyobb gyűjtemény, több száz kötet eladása esetén (előzetes megbeszélés
után), *vidékre is megyünk.*

Kívánságára a helyszínen értékelünk, a szállításról díjtalanul gondosko-
dunk.

*Közületeknek, könyvtáraknak is
rendelkezésére állunk*

Állami Könyvterjesztő Vállalat
Központi Antikváriuma
1053 Budapest V., Múzeum körút 15.
Telefon: 173-514

**KÖZPONTI
ANTIKVÁRIUM**

A STÚDIUM AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT

(korábban Akadémiai Könyvesbolt)

április 2-től megújult külsővel és gazdag áruválasztékkal várja régi és új vásárlóit Budapest belvárosában!

Magyar és idegen nyelvű tudományos művek és folyóiratok, klasszikus és kortárs szépirodalom, ismeretterjesztő és szakkönyvek, gyermek- és ifjúsági művek, képzőművészeti albumok, idegenforgalmi kiadványok, szótárak, lexikonok, kézikönyvek sokaságából válogathat ízléses, nyugodt környezetben!

Cím:

Budapest V., Váci u. 22.

Postacím: 1364 Bp. Pf. 236.

Telefon: 185-881, 185-680

STÚDIUM — egy megszépült,
patinás bolt új neve
STÚDIUM — út a tájékozottsághoz,
széles körű tudáshoz

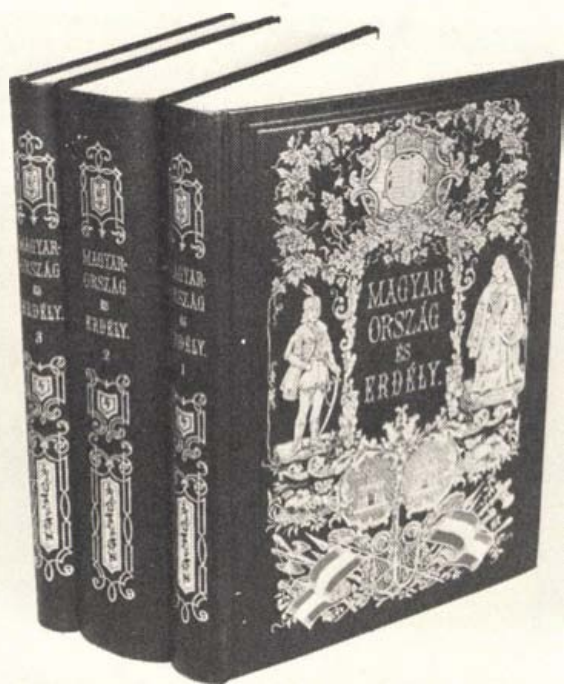

ŐSZEL ÚJRA MEGJELENIK!

HUNFALVY JÁNOS—ROHBOCK LAJOS

MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY

EREDETI KÉPEKBEN
TÖRTÉNELMI ÉS HELYIRATI SZÖVEGGEL

I—II—III. kötet ára
kísérőfüzettel
változtatlanul 900 Ft

Megrendelhető a könyvesboltokban
és az Európa Könyvkiadónál
1363 Budapest Pf. 65.